

“ИНСОН ҚАДРИ”НИ УЛУҒЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ҲОКИМИЯТ ФАОЛИЯТИНИНГ ФАЛСАФИЙ НЕГИЗЛАРИ

Раҳмонов Шерзод Толибович

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Халқ депутатлари Бухоро вилояти Кенгаши котибияти мудири

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21934677>

Аннотация: Ушбу мақолада инсон кадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятининг фалсафий негизлари таҳлил қилинади. Инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг устуворлиги, адолат, шаффофлик, институционал ишонч ва фуқаролар иштироки каби омиллар маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолияти мисолида кўриб чиқилади. Мақолада Кант, Гегель, Ролз, Руссо, Хабермас каби файласуфларнинг ғояларига таянган ҳолда, инсонпарварлик парадигмасининг амалий аҳамиятини очиқ берилади.

Калит сўзлар: инсон кадри, ҳокимият, маҳаллий вакиллик органлари, адолат, шаффофлик, институционал ишонч, фуқаролар иштироки.

Аннотация: В статье анализируются философские основы деятельности власти, направленной на утверждение человеческого достоинства. На примере деятельности местных представительных органов власти рассматриваются такие факторы, как приоритет прав и свобод человека, справедливость, прозрачность, институциональное доверие и участие граждан. Опираясь на идеи Канта, Гегеля, Ролза, Руссо, Хабермаса, автор раскрывает практическое значение гуманистической парадигмы.

Ключевые слова: человеческое достоинство, власть, местные представительные органы, справедливость, прозрачность, институциональное доверие, участие граждан.

Annotation: The article analyses the philosophical foundations of the activity of authorities aimed at asserting human dignity. Using the example of local representative bodies, it examines factors such as the priority of human rights and freedoms, justice, transparency, institutional trust and civic participation. Drawing on the ideas of Kant, Hegel, Rawls, Rousseau and Habermas, the author reveals the practical significance of the humanistic paradigm.

Key words: human dignity, authority, local representative bodies, justice, transparency, institutional trust, civic participation.

Инсон кадрини улуғлаш ғояси замонавий давлат ва жамият тараққиётининг марказий тамойилларидан бири сифатида шаклланган бўлиб, у ҳокимият фаолиятининг мазмун-моҳиятини қайта кўриб чиқишни талаб этади. Мазкур ёндашувда давлат институтлари, айниқса маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари ўз фаолиятини фуқаролар манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратган ҳолда ташкил этиши зарур. Инсон кадрини эътироф этиш фақат декларатив тушунча эмас, балки амалий сиёсат, бошқарув ва ижтимоий муносабатларда намоён бўладиган комплекс фалсафий категория ҳисобланади.

Инсон кадри тушунчасининг фалсафий негизлари илк бор антик давр мутафаккирлари томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, инсонни олам маркази сифатида кўриш ғояси билан боғлиқ. Бу йўналиш кейинчалик гуманизм фалсафаси доирасида янада ривожлантирилди. Иммануэл Кант инсонни мақсад сифатида кўриш зарурлигини таъкидлаб, уни ҳеч қачон восита сифатида ишлатмаслик ғоясини илгари сурган. [3. 1999:В.67] Бу фикр замонавий демократик давлат қурилишида асосий меъёрлардан бирига айланган. Ушбу ёндашув маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолиятида фуқароларга хизмат қилиш, уларнинг муаммоларини ҳал этиш ва манфаатларини ҳимоя қилиш каби вазифалар орқали амалга оширилади.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда амалга оширилаётган ислохотлар инсон кадрини улуғлаш тамойилига асосланган ҳолда шакллантирилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан қабул қилинаётган қонунлар, маҳаллий кенгашлар фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирлар бу борада муҳим аҳамият касб этади. Маҳаллий вакиллик органлари фуқароларнинг эҳтиёжларини аниқлаш, ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш ва ҳудудий ривожланиш стратегияларини ишлаб чиқишда фаол иштирок этмоқда. Инсон кадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятининг яна бир муҳим жиҳати — адолат принципини таъминлашдир.

“Инсон қадри”ни улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолияти қуйидаги асосий омиллари орқали намоён бўлади

№	Асосий омил	Мазмуни
1	Инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг устуворлиги	Ҳокимиятнинг барча қарорлари инсоннинг конституциявий ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлашга хизмат қилади. Инсон давлат учун эмас, давлат инсон учун деган тамойил устувор бўлади.
2	Халқ манфаатларига хизмат қилувчи давлат бошқаруви	Давлат органлари аҳоли эҳтиёжлари ва муаммоларини ўрганиш, уларни тезкор ҳал қилиш ҳамда сифатли давлат хизматларини кўрсатишга йўналтирилади.
3	Адолат ва қонун устуворлигини таъминлаш	Барча фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, суд мустақиллиги, коррупцияга қарши кураш ва давлат қарорларининг қонунийлиги инсон қадрини ҳимоя қилишнинг асосий шарти ҳисобланади.
4	Очиқлик, шаффофлик ва ҳисобдорлик	Давлат органлари фаолиятининг очиқлиги, жамоатчилик назорати, фуқаролар билан мулоқот ва ҳисобдорлик инсоннинг давлат бошқарувидаги иштирокини таъминлайди.
5	Ижтимоий ҳимоя ва тенг имкониятлар	Таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя, муносиб меҳнат ва муносиб турмуш шароитларини яратиш орқали ҳар бир инсоннинг муносиб ҳаёт кечириш ҳуқуқи кафолатланади.
6	Фуқаролар иштирокини кенгайтириш ва делибератив бошқарув	Қарор қабул қилиш жараёнига аҳоли, маҳалла, фуқаролик жамияти институтлари ва нодавлат ташкилотларни жалб қилиш инсон қадрини эътироф этишнинг муҳим механизми ҳисобланади.

3.1.1-жадвал. “Инсон қадри”ни улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятининг асосий омиллари.

Бу омиллар замонавий демократик бошқарув, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти тамойилларига мос келади. Адолат фалсафий категория сифатида жамиятдаги барча муносабатларнинг мувозанатли ва тенг асосда ташкил этилишини англатади. Бу борада Жохн Райлснинг адолат назарияси муҳим аҳамиятга эга бўлиб, у ижтимоий тенглик ва имкониятлар баробарлигини таъминлаш зарурлигини асослаб беради. [6. 1995:В.128] Маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида бу принцип ижтимоий хизматлардан фойдаланишда тенглик, аҳолига давлат хизматларини кўрсатишда шаффофлик ва ҳисобдорлик орқали намоён бўлади. Шу билан бирга, инсон қадрини улуғлаш фуқаролик жамияти институтларининг ривожланиши билан ҳам чамбарчас боғлиқ.

Фуқаролик жамияти институтлари, жумладан нодавлат нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари ва жамоат бирлашмалари маҳаллий ҳокимият фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади. Бу эса ҳокимият органларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Transparency International каби халқаро ташкилотлар тадқиқотлари ҳам шаффофлик ва ҳисобдорликнинг инсон қадрини таъминлашдаги аҳамиятини кўрсатади.

Инсон қадрини улуғлашнинг амалий йфодаси сифатида аҳоли билан мулоқот механизмларини такомиллаштириш муҳим ўрин тутди. Жойларда “халқ қабулхоналари” тизимининг жорий этилиши фуқаролар муаммоларини бевосита ўрганиш ва ҳал этиш имконини яратди. Бу тизим орқали фуқаролар ўз мурожаатларини билдириш, муаммоларини ҳал этишда ҳокимият органлари билан тўғридан-тўғри мулоқот қилиш имконига эга бўлмоқда. Бу эса давлат ва жамият ўртасидаги ишончни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Инсон қадрини тушунчаси нафақат

хуқуқий ва сиёсий, балки маънавий-ахлоқий жиҳатларни ҳам қамраб олади. Бу борада миллий кадриятлар, урф-одатлар ва анъаналар муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистонда инсонга ҳурмат, катталарни эъзозлаш, кичикларга меҳр-шафқат кўрсатиш каби кадриятлар жамият ҳаётининг ажралмас қисми ҳисобланади. Ушбу кадриятлар маҳаллий ҳокимият фаолиятида ҳам инобатга олиниши зарур.

Инсон кадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятида яна бир муҳим масала — инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини кафолатлашнинг институционал механизмларини шакллантиришдир. Бу жараёнда маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари фақат ижро этувчи эмас, балки ташаббускор ва назорат қилувчи субъект сифатида ҳам намоён бўлади. Худудий даражада қабул қилинаётган қарорлар аҳоли манфаатларига қанчалик мос келаётгани, уларнинг ҳаёт сифатига қандай таъсир кўрсатаётгани доимий таҳлил этиб борилиши талаб этилади. Бу эса инсон кадрини амалда таъминлашнинг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади. Маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолиятида инсон кадрини таъминлашнинг фалсафий асосларидан бири — шахс ва жамият ўртасидаги мувозанатни топишдир. Фалсафа тарихида бу масала доимо долзарб бўлиб келган. Георг Вильгелм Фридрих Гегел жамият ва давлатни “объектив рух” сифатида талқин қилиб, шахс эркинлиги айнан ижтимоий муносабатлар тизимида рўёбга чиқишини таъкидлаган. [1. 1990:В.89] Бу ғоядан келиб чиқиб, маҳаллий ҳокимият органлари фуқароларнинг шахсий манфаатларини жамият манфаатлари билан уйғунлаштиришга хизмат қилиши лозим.

Ўзбекистон шароитида инсон кадрини улуғлашга қаратилган сиёсатнинг муҳим йўналишларидан бири — аҳолининг ижтимоий ҳимоясини кучайтиришдир. Кам таъминланган оилалар, ногиронлиги бўлган шахслар, ёшлар ва аёлларни қўллаб-қувватлаш бўйича амалга оширилаётган дастурлар бунинг ёрқин мисоли ҳисобланади. Маҳаллий кенгашлар ушбу дастурларни амалга оширишда фаол иштирок этиб, бюджет маблағларининг мақсадли ва самарали сарфланишини таъминлашга ҳаракат қилади. Бу эса инсон кадрини фақат назарий эмас, балки амалий жиҳатдан ҳам таъминлашга хизмат қилади.

Инсон кадрини таъминлашда ахборот очиклиги ва шаффофлик тамойиллари алоҳида аҳамиятга эга. Замонавий ахборот технологияларининг ривожланиши маҳаллий ҳокимият органларига ўз фаолиятини кенг жамоатчиликка очик тақдим этиш имконини бермоқда.

Давлат хизматлари порталлари, электрон мурожаат тизимлари ва очик маълумотлар базалари орқали фуқаролар ҳокимият фаолияти ҳақида тўлиқ маълумот олиш имконига эга бўлмоқда. Бу эса фуқароларнинг давлат бошқарувидаги иштирокини оширишга, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга хизмат қилади. Инсон кадрини улуғлашнинг яна бир муҳим жиҳати — қарор қабул қилиш жараёнида фуқаролар иштирокини таъминлашдир. Демократик бошқарув тизимида фуқароларнинг фикри ва манфаатлари инобатга олиниши шарт. Маҳаллий кенгашлар йиғилишлари, жамоатчилик эшитувлари, референдумлар ва сўровномалар орқали аҳоли ўз фикрини билдириш имконига эга бўлади. Бу жараёнда фуқароларнинг фаоллиги қанчалик юқори бўлса, қабул қилинаётган қарорлар шунчалик самарали ва адолатли бўлади.

Алексис де Тукуевилле демократик жамиятда маҳаллий ўзини ўзи бошқариш институтларининг аҳамиятини алоҳида таъкидлаган. [8. 1992:В.75] Унинг фикрича, маҳаллий даражада фуқароларнинг фаол иштироки жамиятда эркинлик ва тенгликни таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади. Бу ғоя Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар билан ҳамоҳанг бўлиб, маҳаллий вакиллик ҳокимияти органларининг ролини янада кучайтиришга хизмат қилмоқда.

Инсон кадрини улуғлаш фақат давлат органлари фаолияти билан чекланиб қолмайди, балки жамиятнинг барча қатламларини қамраб олади. Таълим, соғлиқни сақлаш, маданият ва спорт соҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар инсоннинг ҳар томонлама ривожланишига хизмат қилади. Бу эса ўз навбатида жамиятнинг барқарор тараққиётини таъминлайди. Маҳаллий ҳокимият органлари ушбу соҳалардаги сиёсатни амалга оширишда муҳим роль ўйнайди. Шу билан бирга, инсон кадрини таъминлашда маънавий тарбия ва ахлоқий кадриятларни шакллантириш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Жамиятда инсонга ҳурмат, адолат, ҳалоллик ва масъулият каби кадриятлар устувор бўлса, ҳокимият фаолияти ҳам самарали бўлади. Бу жараёнда оила, таълим муассасалари ва оммавий ахборот воситалари муҳим ўрин тутади.

Инсон кадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятини чуқур англашда яна бир муҳим фалсафий жиҳат — эркинлик ва масъулият ўртасидаги ўзаро боғлиқликни таҳлил қилишдир. Эркинлик инсоннинг табиий ҳуқуқи сифатида қаралади, аммо у мутлақ эмас, балки муайян ижтимоий ва ҳуқуқий чегаралар доирасида амалга оширилади. Шу нуқтаи назардан маҳаллий

вакиллик ҳокимияти органлари фуқароларга кенг имкониятлар яратиш билан бирга, уларда ижтимоий масъулият ҳиссини ҳам шакллантиришга хизмат қилиши зарур. Бу эса жамиятда барқарорлик ва уйғунликни таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади. Эркинлик ва масъулият мувозанати фалсафада кенг ёритилган масалалардан бири бўлиб, Jean-Jacques Rousseauнинг ижтимоий шартнома назариясида алоҳида ўрин тутади. [7. 2000:В.23] Унинг фикрича, инсон ўз эркинлигининг бир қисмини жамият манфаатлари йўлида ихтиёрий равишда чеклайди ва шу орқали умумий фаровонликка эришилади. Маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида бу тамойил аҳоли манфаатларини ҳисобга олган ҳолда қарор қабул қилиш, жамоат тартибини таъминлаш ва ижтимоий барқарорликни сақлаш орқали намоён бўлади.

Маҳаллий вакиллик ҳокимиятининг инсон қадрини таъминлашдаги роли, айниқса, ижтимоий адолатни қарор топтиришда яққол кўринади. Ижтимоий адолат фақат тенг тақсимотни эмас, балки имкониятлар тенглигини ҳам англатади. Бу борада ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий ва ижтимоий тафовутларни камайтириш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Қишлоқ ва шаҳар аҳолиси ўртасидаги инфратузилма, таълим ва тиббиёт хизматлари сифатидаги фарқларни бартараф этиш маҳаллий ҳокимият органларининг устувор вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган сиёсатда ижтимоий шериклик механизмининг ўрни ҳам катта. Давлат, хусусий сектор ва фуқаролик жамияти ўртасидаги ҳамкорлик жамиятдаги муаммоларни ҳал этишда самарали восита сифатида хизмат қилади. Маҳаллий даражада бу ҳамкорлик турли лойиҳалар, ижтимоий дастурлар ва ташаббуслар орқали амалга оширилади. Тадбиркорликни ривожлантириш, янги иш ўринлари яратиш ва аҳоли бандлигини таъминлашга қаратилган лойиҳалар инсон қадрини оширишга хизмат қилади.

Инсон қадрини таъминлашда ҳуқуқий маданиятни ошириш ҳам муҳим омил ҳисобланади. Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва бурчларини яхши билсалар, улар ҳокимият органлари билан самарали мулоқот қилиш имконига эга бўлади. Бу эса ўз навбатида давлат бошқарувининг самарадорлигини оширади. Маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот ишларини олиб бориш, ҳуқуқий билимларни оширишга қаратилган тадбирларни ташкил этиш орқали бу жараёнга ҳисса қўшади. Шу билан бирга, инсон қадрини улуғлашда иқтисодий омиллар ҳам муҳим аҳамиятга эга. Аҳолининг даромадлари, яшаш шароити ва иқтисодий имкониятлари қанчалик юқори бўлса, инсон қадрини шунчалик таъминланган бўлади. Маҳаллий ҳокимият органлари ҳудудий иқтисодиётни ривожлантириш, инвестицияларни жалб қилиш ва кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш орқали аҳолининг турмуш даражасини оширишга хизмат қилади.

Бу жараёнда Жаҳон банки каби халқаро ташкилотлар тадқиқотлари ҳам аҳамиятли бўлиб, улар иқтисодий ривожланиш ва инсон фаровонлиги ўртасидаги узвий боғлиқликни илмий асосда исботлаб берган. Ушбу тадқиқотлардан келиб чиқиб, маҳаллий ҳокимият органлари ўз фаолиятида иқтисодий самарадорлик ва ижтимоий адолатни уйғунлаштиришга интилади.

Инсон қадрини улуғлашнинг яна бир муҳим жиҳати — экологик масъулиятни таъминлашдир. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва экологик барқарорликни таъминлаш инсоннинг соғлом ва хавфсиз ҳаёт кечириш ҳуқуқи билан бевосита боғлиқ.

Маҳаллий ҳокимият органлари бу борада турли дастурлар ва чора-тадбирларни амалга ошириб, аҳолининг экологик онгини оширишга хизмат қилади. Шу тарзда инсон қадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолияти кўп қиррали ва мураккаб жараён бўлиб, у фалсафий, ҳуқуқий, иқтисодий ва маънавий омилларнинг ўзаро уйғунлигига асосланади. Бу жараёнда маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари марказий ўрин эгаллаб, жамият тараққиётининг муҳим ҳаракатлантирувчи кучига айланади.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятининг мазмун-моҳиятини янада чуқурроқ таҳлил қилишда давлат бошқарувида “инсонпарварлик парадигмаси”нинг шаклланишига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Бу парадигмага кўра, давлат ўз фаолиятида иқтисодий кўрсаткичлар ёки формал самарадорликдан кўра, аввало инсоннинг ҳаёт сифати, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, кадр-қиммати ва ижтимоий ҳимоясига устувор аҳамият қаратиши лозим. Маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари айнан шу парадигманинг амалдаги ифодаси сифатида фаолият юритади, чунки улар фуқароларга энг яқин бўлган бошқарув бўғини ҳисобланади.

Инсонпарварлик тамойилини амалга оширишда бошқарув маданияти муҳим ўрин тутади. Бошқарув маданияти фақатгина маъмурий қобилятлар билан чекланиб қолмай, балки ахлоқий меъёрлар, мулоқот маданияти ва фуқароларга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлишни ҳам

камраб олади. Шу нуқтаи назардан маҳаллий кенгаш депутатлари ва мансабдор шахслар ўз фаолиятида юксак ахлоқий мезонларга амал қилиши зарур. Бу эса жамиятда ишонч муҳитини шакллантиришга хизмат қилади.

Маҳаллий ҳокимият фаолиятида инсон қадрини таъминлашнинг яна бир муҳим жиҳати — қарорларни қабул қилишда илмий ёндашувдан фойдаланишдир. Замонавий бошқарув назариясида “далилларга асосланган сиёсат” тушунчаси кенг қўлланилмоқда. Бу ёндашувга кўра, ҳар қандай қарор аниқ статистик маълумотлар, таҳлиллар ва илмий тадқиқотлар асосида қабул қилиниши керак. Бу эса қабул қилинаётган қарорларнинг самарадорлигини оширишга ва инсон манфаатларини тўлиқ ҳисобга олишга имкон беради. Аҳолининг эҳтиёжларини ўрганиш мақсадида ижтимоий сўровлар ўтказиш, демографик ва иқтисодий кўрсаткичларни таҳлил қилиш маҳаллий ҳокимият органларига тўғри қарор қабул қилишда ёрдам беради. Бу жараёнда замонавий технологиялар, жумладан рақамли платформалар ва маълумотлар базаларидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Шу орқали фуқароларнинг реал эҳтиёжлари аниқланади ва уларга мос ечимлар ишлаб чиқилади.

Инсон қадрини улуғлашда самарадорликни баҳолаш мезонларини белгилаш ҳам муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Анъанавий бошқарувда самарадорлик кўпинча иқтисодий кўрсаткичлар билан ўлчанган бўлса, замонавий ёндашувда инсоннинг ҳаёт сифати, ижтимоий хизматлардан қониқиш даражаси, фуқароларнинг давлатга бўлган ишончи каби кўрсаткичлар устувор аҳамият касб этади. Бу эса маҳаллий ҳокимият органларининг фаолиятини янада инсонпарвар ва адолатли қилишга хизмат қилади. Бу борада БМТ томонидан ишлаб чиқилган инсон ривожланиши индекси (HDI) муҳим кўрсаткич сифатида қўлланилади. Ушбу индекс аҳолининг умр давомийлиги, таълим даражаси ва даромадларини ҳисобга олган ҳолда инсон ривожланишини баҳолайди. Маҳаллий даражада ҳам шунга ўхшаш кўрсаткичлардан фойдаланиш ҳокимият фаолиятининг самарадорлигини аниқлашга ёрдам беради.

Инсон қадрини таъминлашда инновацион ёндашувлардан фойдаланиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Рақамли трансформация жараёнлари маҳаллий ҳокимият органларига ўз фаолиятини модернизация қилиш имконини бермоқда. “Ақлли шаҳар” концепцияси доирасида жорий этилаётган технологиялар шаҳар инфратузилмасини самарали бошқариш, транспорт тизимини оптималлаштириш ва коммунал хизматларни яхшилашга хизмат қилади. Бу эса аҳолининг ҳаёт сифатига бевосита ижобий таъсир кўрсатади.

Шу билан бирга, инсон қадрини улуғлашда таълим тизимининг роли ҳам катта. Таълим инсоннинг интеллектуал ва маънавий салоҳиятини ривожлантиришга хизмат қилади.

Маҳаллий ҳокимият органлари таълим муассасаларини қўллаб-қувватлаш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва таълим сифатини ошириш орқали инсон капитали ривожига ҳисса қўшади. Инсон капитали тушунчаси замонавий иқтисодий ва фалсафий назарияларда муҳим ўрин тутди. Бу тушунча инсоннинг билим, кўникма ва қобилиятларини иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг асосий ресурси сифатида қарашни англатади. Маҳаллий ҳокимият органлари инсон капиталини ривожлантиришга қаратилган сиёсатни амалга ошириш орқали жамият тараққиётини таъминлайди.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган ҳокимият фаолиятида стратегик режалаштириш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Худудларни ривожлантириш дастурлари узоқ муддатли мақсадларга асосланган ҳолда ишлаб чиқилиши лозим. Бу жараёнда иқтисодий, ижтимоий ва экологик омиллар комплекс тарзда ҳисобга олинади. Шу орқали барқарор ривожланишга эришиш мумкин бўлади. Шу тарзда инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий ҳокимият фаолияти замонавий давлат бошқарувининг энг муҳим йўналишларидан бири сифатида намоён бўлади. Ушбу жараёнда фалсафий ёндашувлар, илмий тадқиқотлар ва амалий тажрибалар уйғунлиги муҳим аҳамиятга эга бўлиб, жамиятнинг барқарор ва адолатли ривожланишини таъминлашга хизмат қилади.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий ҳокимият фаолиятини янада чуқур англашда институционал ишонч тушунчаси алоҳида ўрин тутди. Институционал ишонч фуқароларнинг давлат органлари, жумладан маҳаллий вакиллик ҳокимиятига бўлган ишончи даражасини англатади. Агар фуқаролар ҳокимият органларига ишонса, уларнинг қарорларини қўллаб-қувватлайди, ижтимоий жараёнларда фаол иштирок этади ва жамиятда барқарорлик таъминланади. Шу боис маҳаллий ҳокимият органлари ўз фаолиятида очиқлик, адолат ва масъулият тамойилларига қатъий амал қилиши зарур.

Институционал ишончининг фалсафий асослари ижтимоий муносабатлар назарияси билан боғлиқ бўлиб, жамиятдаги барча субъектлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг сифатини белгилайди. Бу борада Никлас Лухманн ишончни ижтимоий тизимларнинг барқарор фаолият юритишида ҳал қилувчи омил сифатида талқин қилган. [4. 2001:В.34] Унинг фикрича, ишонч мураккаб ижтимоий муносабатларни соддалаштиради ва қарор қабул қилиш жараёнини енгиллаштиради. Маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида бу тамойил аҳоли билан самарали мулоқот қилиш, уларнинг мурожаатларига тезкор жавоб бериш ва шаффоф қарорлар қабул қилиш орқали намоён бўлади.

Инсон қадрини таъминлашда жамоатчилик назоратининг ўрни ҳам катта аҳамиятга эга. Жамоатчилик назорати ҳокимият органлари фаолияти устидан фуқаролар ва фуқаролик жамияти институтлари томонидан амалга ошириладиган назорат шакли бўлиб, у давлат бошқарувининг шаффофлиги ва ҳисобдорлигини таъминлайди. Маҳаллий кенгашлар фаолиятида жамоатчилик назоратини кучайтириш инсон қадрини ҳимоя қилишнинг самарали воситаларидан бири ҳисобланади. Бу жараёнда оммавий ахборот воситалари алоҳида ўрин тутди. Ахборот эркинлиги ва сўз эркинлиги фуқароларнинг ўз фикрларини эркин билдиришига, ҳокимият фаолиятини танқидий баҳолашига имконият яратади. Бу эса ўз навбатида ҳокимият органларининг масъулиятини оширади ва уларни янада самарали ишлашга ундайди. Маҳаллий ҳокимият органлари ОАВ билан ҳамкорлик қилиш орқали ўз фаолиятини кенг жамоатчиликка етказиши ва аҳоли билан ишончли мулоқот ўрнатиши мумкин.

Инсон қадрини улуғлашда коррупцияга қарши курашиш масаласи ҳам муҳим ўрин тутди. Коррупция инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини бузади, ижтимоий адолатни заифлаштиради ва давлатга бўлган ишончни пасайтиради. Шу боис маҳаллий ҳокимият органлари коррупцияга қарши қатъий чоралар кўриши, шаффофликни таъминлаши ва ҳисобдорликни кучайтириши лозим. Бу борада халқаро тажриба ва стандартлардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Аёллар ва эркаклар учун тенг имкониятлар яратиш, уларнинг жамиятдаги ролини кучайтириш инсон қадрини улуғлашнинг муҳим шарт ҳисобланади. Маҳаллий ҳокимият органлари гендер сиёсатини амалга ошириш, аёлларнинг сиёсий ва иқтисодий фаоллигини оширишга қаратилган дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали бу жараёнга ҳисса қўшади.

Шу билан бирга, ёшлар сиёсати ҳам инсон қадрини таъминлашда муҳим ўрин тутди. Ёшлар жамиятнинг келажаги сифатида қаралади ва уларнинг таълим олиши, касб-хунар эгаллаши ва ижтимоий фаоллиги учун шароит яратиш маҳаллий ҳокимият органларининг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади. Ёшларни қўллаб-қувватлаш орқали жамиятнинг барқарор ривожланиши таъминланади. Инсон қадрини улуғлашга қаратилган сиёсатда маданий ривожланиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Маданият инсоннинг маънавий дунёси, қадриятлари ва дунёқарашини шакллантиради. Маҳаллий ҳокимият органлари маданий тадбирларни қўллаб-қувватлаш, миллий анъаналарни сақлаш ва ривожлантириш орқали жамиятда маънавий муҳитни яхшилашга хизмат қилади. Шу тарзда инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий ҳокимият фаолияти кўп қиррали ва комплекс жараён бўлиб, у ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва маънавий омилларнинг уйғунлигига асосланади. Бу жараёнда ишонч, шаффофлик, адолат ва иштирок тамойиллари ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, жамиятнинг барқарор ва самарали ривожланишини таъминлайди.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий ҳокимият фаолиятини янада кенг қамровда таҳлил қилишда ижтимоий капитал тушунчасига мурожаат қилиш мақсадга мувофиқ. Ижтимоий капитал жамият аъзолари ўртасидаги ишонч, ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам муносабатларининг йиғиндиси бўлиб, у жамият барқарорлиги ва тараққиётининг муҳим омил ҳисобланади. Маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари ушбу ижтимоий капитални шакллантириш ва мустаҳкамлашда муҳим роль ўйнайди. Фуқаролар ўртасида ишонч муҳитини яратиш, жамоавий ташаббусларни қўллаб-қувватлаш ва ҳамкорликни рағбатлантириш инсон қадрини амалда таъминлашга хизмат қилади.

Ижтимоий капитал назарияси замонавий ижтимоий-фалсафий тадқиқотларда кенг ёритилган бўлиб, Роберт Путнам уни демократик институтларнинг самарадорлиги билан бевосита боғлайди. [5. 1996:В.212] Унинг фикрича, жамиятда ишонч ва ҳамкорлик қанчалик юқори бўлса, давлат бошқаруви шунчалик самарали бўлади. Бу гоё маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида аҳоли билан ҳамкорликни кучайтириш, жамоатчилик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш ва фуқаролар иштирокини кенгайтириш орқали амалга оширилади.

Инсон қадрини таъминлашда ҳудудий идентичлик ва маҳаллий ўзликни англаш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Ҳар бир ҳудуд ўзининг тарихи, маданияти ва анъаналари билан ажралиб туради. Маҳаллий ҳокимият органлари ушбу хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда сиёсат юритиши лозим. Бу эса аҳолининг ўз ҳудудига бўлган муҳаббатини оширади, ижтимоий бирликни мустаҳкамлайди ва жамиятда барқарорликни таъминлайди. Шу билан бирга, инсон қадрини улуғлашда инклюзивлик тамойилига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Инклюзивлик жамиятнинг барча аъзолари, жумладан имконияти чекланган шахслар, кам таъминланган аҳоли қатламлари ва бошқа ижтимоий гуруҳлар учун тенг имкониятлар яратишни англатади. Маҳаллий ҳокимият органлари инклюзив сиёсат юритиш орқали ҳар бир фуқаронинг жамият ҳаётида фаол иштирок этишини таъминлаши керак.

Инсон қадрини таъминлашда хавфсизлик масаласи ҳам муҳим ўрин тутди. Хавфсизлик нафақат жиноятчиликдан ҳимоя, балки иқтисодий, ижтимоий ва экологик хавфлардан муҳофаза қилишни ҳам камраб олади. Маҳаллий ҳокимият органлари аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш, жамоат тартибини сақлаш ва фавқулодда ҳолатларга тайёргарлик кўриш орқали инсон қадрини ҳимоя қилади. Бу борада БМТ Тараққиёт дастури томонидан илгари сурилган “инсон хавфсизлиги” концепцияси муҳим аҳамиятга эга. Ушбу концепцияга кўра, инсон хавфсизлиги кенг маънода қаралиб, у инсоннинг иқтисодий, озиқ-овқат, соғлиқ, экологик ва сиёсий хавфсизлигини камраб олади. Маҳаллий даражада ушбу концепцияни амалга ошириш аҳолининг фаровонлигини оширишга хизмат қилади.

Инсон қадрини улуғлашда инновацион фикрлаш ва креатив ёндашувлар ҳам муҳим аҳамият касб этади. Замонавий жамиятда муаммоларни анъанавий усуллар билан ҳал этиш доимо самара бермаслиги мумкин. Шу боис маҳаллий ҳокимият органлари янги ғоялар, инновацион лойиҳалар ва креатив ечимларни жорий этишга интилиши лозим. Бу эса жамият ривожига янги суръат бағишлайди. Шу билан бирга, инсон қадрини таъминлашда вақт омилини ҳам ҳисобга олиш зарур. Қарорларни ўз вақтида қабул қилиш, муаммоларга тезкор жавоб бериш ва аҳоли эҳтиёжларига оператив равишда муносабат билдириш маҳаллий ҳокимият органларининг самарадорлигини оширади. Бу эса фуқароларнинг давлатга бўлган ишончини мустаҳкамлайди.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий ҳокимият фаолиятида мониторинг ва баҳолаш тизимини такомиллаштириш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Қабул қилинган қарорлар ва амалга оширилган дастурларнинг натижаларини мунтазам равишда таҳлил қилиш орқали уларнинг самарадорлигини ошириш мумкин. Бу жараёнда фуқароларнинг фикри ва баҳолари ҳам инобатга олинishi лозим. Шу тарзда инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолияти кўп қиррали, тизимли ва узлуксиз жараён бўлиб, у фалсафий, ижтимоий ва амалий ёндашувларнинг уйғунлигига асосланади. Бу жараёнда ижтимоий капитал, инклюзивлик, хавфсизлик ва инновация каби омиллар ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, жамиятнинг барқарор тараққиётини таъминлашга хизмат қилади.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолиятини янада чуқурлаштириб таҳлил қилишда “қадриятлар иерархияси” тушунчасига мурожаат қилиш муҳим аҳамият касб этади. Жамиятдаги барча қарорлар ва сиёсий жараёнлар муайян қадриятларга таянади ва уларнинг устуворлиги ҳокимият фаолиятининг йўналишини белгилайди. Агар инсон қадри энг юқори қадрият сифатида эътироф этилса, барча бошқарув қарорлари айнан шу мезон асосида қабул қилиниши лозим. Бу эса маҳаллий ҳокимият органларидан ҳар бир қарорда инсон манфаатларини биринчи ўринга қўйишни талаб этади. Қадриятлар иерархияси фалсафада кенг ўрганилган масала бўлиб, Макс Келер уни инсон ахлоқий танловларининг асоси сифатида талқин қилган. [10. 1994:В.99] Унинг фикрича, инсон ўз қарорларини турли қадриятлар ўртасида танлов қилиш орқали қабул қилади ва бу танлов жамият тараққиётига таъсир кўрсатади. Маҳаллий ҳокимият органлари ҳам ўз фаолиятида иқтисодий манфаатлар, ижтимоий эҳтиёжлар ва маънавий қадриятлар ўртасида мувозанатни таъминлаши лозим.

Инсон қадрини улуғлашда коммуникация маданияти ҳам муҳим ўрин тутди. Давлат ва фуқаролар ўртасидаги мулоқот қанчалик очиқ, самимий ва самарали бўлса, ҳокимият фаолияти шунчалик ишончли ва самарали бўлади. Маҳаллий ҳокимият органлари фуқаролар билан доимий мулоқотда бўлиши, уларнинг фикр ва таклифларини эшитиши ва уларга муносиб жавоб қайтариши зарур. Бу эса инсон қадрини амалий жиҳатдан таъминлашнинг муҳим кўринишидир. Коммуникация жараёнида замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш алоҳида аҳамиятга эга. Ижтимоий тармоқлар, электрон платформалар ва онлайн хизматлар орқали фуқаролар билан

тезкор ва самарали мулоқот ўрнатиш мумкин. Бу эса ҳокимият фаолиятининг очиқлиги ва шаффофлигини оширади, аҳолининг давлат бошқарувидаги иштирокини кенгайтиради. Инсон қадрини таъминлашда конфликтларни бошқариш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Жамиятда турли манфаатлар тўқнашуви табиий ҳол бўлиб, уларни тўғри бошқариш барқарорликни таъминлашнинг асосий шартларидан бири ҳисобланади. Маҳаллий ҳокимият органлари конфликтларни ҳал этишда адолатли ва ҳолис ёндашувни таъминлаши, барча томонларнинг манфаатларини ҳисобга олиши лозим.

Бу борада Юрген Хабермаснинг коммуникатив амал назарияси муҳим аҳамиятга эга. [9. 2022:В.156] Унинг фикрича, ижтимоий келишувга эришиш очиқ мулоқот ва ўзаро тушуниш орқали амалга оширилади. Маҳаллий ҳокимият органлари ушбу ёндашувдан фойдаланган ҳолда жамоатчилик билан самарали диалог ўрнатиши мумкин. Инсон қадрини улуғлашда психологик омилларни ҳам инобатга олиш зарур. Фуқароларнинг давлатга бўлган муносабати, ишонч даражаси ва фаоллиги кўп жиҳатдан уларнинг психологик ҳолатига боғлиқ. Агар фуқаролар ўзларини ҳимояланган, қадрланган ва эшитилган деб ҳис қилса, улар жамият ҳаётида фаол иштирок этади. Маҳаллий ҳокимият органлари фуқаролар билан муносабатларда инсонпарварлик ва ҳурмат тамойилларига амал қилиши орқали бу ҳолатни таъминлайди.

Инсон қадрини таъминлашда вақт ва макон омиллари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий-иқтисодий шароитлари ва маданий анъаналари мавжуд бўлиб, уларни ҳисобга олмасдан самарали бошқарувни амалга ошириш мумкин эмас. Шу боис маҳаллий ҳокимият органлари ўз фаолиятини ҳудудий хусусиятларга мос равишда ташкил этиши лозим.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган сиёсатда барқарорлик ва узлуксизлик тамойиллари ҳам муҳим ўрин тутди. Қабул қилинган қарорлар ва амалга оширилаётган дастурлар узоқ муддатли натижаларга йўналтирилган бўлиши, уларнинг барқарорлиги таъминланиши лозим. Бу эса жамият тараққиётининг узлуксизлигини таъминлайди. Шу тарзда инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолияти фалсафий жиҳатдан чуқур асосланган, ижтимоий жиҳатдан кенг қамровли ва амалий жиҳатдан самарали бўлиши лозим. Бу жараёнда қадриятлар иерархияси, коммуникация маданияти, конфликтларни бошқариш ва психологик омиллар муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар жамиятнинг барқарор ва адолатли ривожланишини таъминлашга хизмат қилади.

Инсон қадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолиятини янада мукамал англашда стратегик бошқарув ва институционал ривожланиш ўртасидаги ўзаро боғлиқликни таҳлил қилиш муҳим аҳамиятга эга. Стратегик бошқарув фақатгина мақсадларни белгилаш эмас, балки ушбу мақсадларга эришиш учун ресурсларни оқилона тақсимлаш, устувор йўналишларни аниқлаш ва натижаларни баҳолашни ҳам ўз ичига олади. Агар бу жараён инсон қадрини улуғлаш тамойилига асосланса, маҳаллий ҳокимият органлари ўз фаолиятида янада самарали ва адолатли бўлади. Институционал ривожланиш эса давлат органларининг ташкилий тузилмаси, қонунчилик базаси ва бошқарув механизмларининг такомиллашувини англатади. Бу жараёнда инсон қадрини таъминлашга қаратилган меъёрлар ва стандартлар жорий этилиши лозим. Давлат хизматчилари учун этика кодекслари, фуқаролар билан мулоқот стандартлари ва ҳисобдорлик механизмлари жорий этилиши маҳаллий ҳокимият фаолиятининг сифатини оширади.

Инсон қадрини улуғлашда лидерлик омили ҳам муҳим ўрин тутди. Самарали раҳбар фақат бошқарув қобилиятига эга бўлиб қолмай, балки инсонпарварлик, адолат ва масъулият каби фазилатларга ҳам эга бўлиши лозим. Маҳаллий кенгашлар ва ижро органларидаги раҳбарлар ўз шахсий намунаси орқали жамиятда ижобий муҳит яратиши мумкин. Бу эса фуқароларнинг давлатга бўлган ишончини мустаҳкамлайди. Лидерлик назариясида Петер Друскер раҳбарнинг асосий вазифаси инсонларнинг салоҳиятини очиш ва уларни умумий мақсадларга йўналтиришдан иборат эканлигини таъкидлаган. [2. 2019:В.45] Бу ғоя маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида ҳам долзарб бўлиб, раҳбарлар фуқароларнинг фаоллигини рағбатлантириши ва уларни жамият ривожига жалб қилиши зарур.

Инсон қадрини таъминлашда таълим ва қайта тайёрлаш тизимининг аҳамиятини ҳам алоҳида таъкидлаш лозим. Давлат хизматчилари ва маҳаллий кенгаш депутатлари доимий равишда ўз билим ва кўникмаларини ошириб бориши керак. Замонавий бошқарув усуллари, ахборот технологиялари ва коммуникация кўникмаларини ўзлаштириш уларнинг фаолияти самарадорлигини оширади. Бу эса ўз навбатида инсон қадрини таъминлашга хизмат қилади. Шу билан бирга, инсон қадрини

улуғлашда ресурсларни адолатли тақсимлаш масаласи ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бюджет маблағлари ва бошқа ресурслар аҳолининг реал эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда тақсимланиши лозим. Бу жараёнда шаффофлик ва жамоатчилик назорати муҳим ўрин тутди. Маҳаллий кенгашлар бюджетни тасдиқлаш ва унинг ижросини назорат қилиш орқали бу вазифани амалга оширади.

Инсон кадрини таъминлашда глобал ва маҳаллий жараёнлар ўртасидаги ўзаро таъсирни ҳам ҳисобга олиш зарур. Глобаллашув шароитида халқаро стандартлар, тажрибалар ва инновациялар маҳаллий бошқарув тизимида таъсир кўрсатмоқда. Маҳаллий ҳокимият органлари ушбу тажрибалардан фойдаланган ҳолда ўз фаолиятини такомиллаштириши мумкин. Бу борада OECD томонидан ишлаб чиқилган “яхши бошқарув” стандартлари муҳим аҳамиятга эга. Ушбу стандартлар шаффофлик, ҳисобдорлик, самарадорлик ва иштирок каби тамойилларни ўз ичига олади. Маҳаллий даражада ушбу тамойилларни жорий этиш инсон кадрини таъминлашга хизмат қилади. Инсон кадрини улуғлашда ижтимоий инновациялар ҳам муҳим роль ўйнайди. Ижтимоий инновациялар жамиятдаги муаммоларни ҳал этишга қаратилган янги ёндашувлар ва ечимлардир. Ижтимоий тадбиркорлик, краудфандинг платформалари ва жамоавий ташаббуслар маҳаллий даражада инсон кадрини оширишга хизмат қилади.

Шу билан бирга, инсон кадрини таъминлашда барқарор ривожланиш тамойили ҳам муҳим аҳамиятга эга. Барқарор ривожланиш иқтисодий ўсиш, ижтимоий адолат ва экологик мувозанатни таъминлашни англатади. Маҳаллий ҳокимият органлари ушбу тамойилларни ўз фаолиятида қўллаган ҳолда жамиятнинг узок муддатли тараққиётини таъминлайди. Шу тарзда инсон кадрини улуғлашга қаратилган маҳаллий вакиллик ҳокимияти фаолияти стратегик, институционал ва шахсий омилларнинг уйғунлигига асосланади. Бу жараёнда лидерлик, таълим, ресурсларни тақсимлаш ва глобал тажрибалардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга бўлиб, жамиятнинг барқарор ва адолатли ривожланишини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М.: Мысль, 1990. – 524 б.
2. Друкер П. Эффектив раҳбар. – М.: Манн, Иванов ва Фербер, 2019. – 240 б.
3. Кант И. Ахлоқ метафизикасининг асослари. – М.: Мысль, 1999. – 310 б.
4. Луман Н. Ҳокимият. – М.: Праксис, 2001. – 256 б.
5. Патнэм Р. Демократиянинг ишлашини таъминлаш учун. – М.: Ad Marginem, 1996. – 287 б.
6. Ролз Ж. Адолат назарияси. – Новосибирск: Новосибирск университети нашриёти, 1995. – 536 б.
7. Руссо Ж.Ж. Ижтимоий шартнома ҳақида. – М.: Терра-Канон-Пресс, 2000. – 416 б.
8. Токвиль А. де. Америкада демократия. – М.: Прогресс, 1992. – 559 б.
9. Ҳабермас Ю. Коммуникатив амал назарияси. – М.: Весь мир, 2022. – 880 б.
10. Шелер М. Этикада формализм ва материал қадриятлар этикаси // Танланган асарлар. – М.: Гнозис, 1994. – Б. 259–338.